

A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOK/FORDÍTÓK NÉMETORSZÁGBAN

*Horváth Szilvia*¹
bíróági tolmács és fordító

Németország

Korunk legnagyobb „népvándorlását” (legyen szó itt főként az Európai Unió keleti tag-államaiból elinduló polgároknak az Unió határain belüli szabad mozgásáról munkavállalás vagy letelepedés céljából, vagy akár a legújabb menekülthullámról) megélve, nem ritka, sőt Németországban már teljesen mindennaposnak számít, hogy a büntetőeljárásba bírósági tolmácsot kell bevonni, tekintettel arra, hogy az eljárás alá vont személy (legyen az maga a terhelt vagy egy a bizonyítási eljárásba bevont tanú) nincs „birtokában a nyelvnek”², illetve nem érti az eljárás nyelvét³, jelen esetben a német nyelvet. Az eljárásban részt vevő ilyen fél (*Verfahrensbeteiligter*) számára ebben az esetben az alapvető jogainak biztosítása, míg a jogállam számára a jogbiztonság garantálása érdekében válik szükségessé lehetőleg kvalifikált bírósági tolmács bevonása. Ennek európai jogi hátterét és annak a német szabályozásba történt átültetését hivatott e tanulmány az ünnepi tanulmánykötet által nyújtott keretek között bemutatni, rávilágítva a mindennapos gyakorlat sajátosságaira és egyes problémáira is. *Teszi ezt a szerző azért is, mert mint az Ünnepelt egykori tanítványa, majd közvetlen kollégája, e tárgykörben „beszámolási kötelezettséggel” tartozik Felé.*

1. A tolmács, illetve a fordító fogalma a német jogban

A tolmács⁴ a német eljárási jog (GVG⁵ 185. §-a) értelmében az a nyelvet ismerő (*sprachkundige*) személy, aki valamennyi nyilatkozatot, amelyet az eljárásban tesznek, idegen nyelvről a bíróság nyelvére vagy fordítva közvetít. Tekintettel arra, hogy Németországban a bíróságok és a hatóságok kevés kivételtől eltekintve (Külügyminisztérium és a Hon-

¹ Dr. Horváth Szilvia PhD – 1999-2009 között tanársegédként, majd adjunktusként dolgozott a Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Agrárjogi és Környezetvédelmi Jogi Tanszékén, 2004-től az ünnepelt tanszékvezetése alatt. 2010 óta a Bajor Igazságügyi Minisztérium által nyilvántartásba vett, államilag elismert és a Landschuti Tartományi Bíróságon [Landgericht Landshut] tett általános eskü alatt tevékenykedő bírósági tolmács/fordító. E-mail: info@horvath-szilvia.eu

² ... ist der (deutschen) Sprache nicht mächtig.

³ A gyakorlat ezt tágan értelmezi, fő célként az eljárásnak a jogállam szabályait szem előtt tartó lefolytatását tekintve. A gyakorlatban gyakran nem is a nyelvnek a „nem beszéléséről” vagy „nem birtoklásáról” van szó, hanem sokkal inkább „csak” arról, hogy az adott idegen anyanyelvű nem beszél a hivatali (jogi) nyelvet (Amtssprache). Így akár maga az eljárás alá vont személy (így ez vonatkozik a tanúra is, de a törvényes képviselőre már nem) maga is kérelmezheti tolmács bevonását az eljárásba jogainak érvényesítése végett.

⁴ Tolmács = *Dolmetscher* – egyike a német nyelvben található kevés magyar jövevényszavaknak.

⁵ GVG = *Gerichtsverfassungsgesetz* – [német] bírósági szervezetről és igazgatásról szóló törvény.

védelmi Minisztérium)⁶ nem rendelkeznek saját nyelvi szolgálattal, így külsős, nyelvet ismerő szabadfoglalkozású vagy fordítóirodák alkalmazottainak bevonására vannak utalva. A tolmácsok egyik speciális csoportját alkotják az ún. *bírósági tolmácsok*, akik megfelelő kvalifikáltságuk birtokában előzetesen tett általános eskü alatt végzik tevékenységüket.

A tolmácstól megkülönböztetjük – bár a gyakorlatban többnyire a tolmács fordít is és ennél valamivel kevesebb esetben a fordító tolmácsol is, jöllehet a két szakma gyakorlása messze eltérő képességeket követel meg – a *fordítót*, aki rögzített szövegeket ültet át a forrásnyelvről a célnyelvre. A fordítók speciális csoportját alkotják az *okiratfordítók*, akik ezen tevékenység gyakorlásához szükséges kvalifikáció birtokában és az erre vonatkozó eskütételt követően végezhetik munkájukat, használhatják az egyes tartományokban előírt elnevezésüket és az általuk elkészített (hiteles) fordításait az adott tartományban előírt hitelesítési szöveggel és pecsétjükkel láthatják el.

A szabadfoglalkozásúak által gyakorolható (védett szakmai elnevezéssel nem bíró) két szakma (fordító-tolmács) összefonódását jól tükrözi az a bírósági gyakorlat is, hogy a bírósági tolmácsok a szóbeli tárgyaláson nem csak az elhangzott szót tolmácsolják, hanem az írásbeli indítványokat/beadványokat is (pl. idegen nyelvű vádirat, tárgyalás mellőzésével hozott végzés). Ez akként történik, hogy a tolmács a bírósági tárgyaláson részére átadott iratokat a helyszínen azonnal „szóban” lefordítja/tolmácsolja az eljárási résztvevő, vagy éppen fordítva, a bíróság számára.

A német jog szerint a bírósági eljárásba bevonásra kerülő fordítókra és tolmácsokra a bírósági törvény GVG 184.§–191a.§-ig terjedő szabályok vonatkoznak, velük szemben fennálló kizáró okok, illetve a személyükkel szembeni megtámadási okok vonatkozásában a szakértőkre vonatkozó szabályokat⁷, míg a javadalmazásukra a JVEG⁸ külön rájuk vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

2. Tolmácsoláshoz/Fordításhoz való jog a bírósági eljárásban

2.1. Büntetőjogi eljárásban

A bírósági eljárások közül gyakrabban a büntetőeljárásban kerülnek bevonásra a nyelvi közvetítők, melynek szükségessége és indokoltsága a büntetőeljárásban alapvetően a terhelt anyanyelv (vagy egy általa értett nyelv⁹) használatának jogára vezethető vissza, amely az Emberi Jogok Európai Egyezményében¹⁰ (a továbbiakban: EJENY) rögzített tisztességes

⁶ Auswärtiges Amt, Bundesverteidigungsministerium

⁷ GVG 191. §

⁸ A szakértők, tolmácsok, fordítók javadalmazásáról, valamint a tiszteletbeli bírák, tanúk és harmadik személyek költségtérítéséről szóló [német] törvény – JVEG = Gesetz über die Vergütung von Sachverständigen, Dolmetscherinnen, Dolmetschern, Übersetzerinnen und Übersetzern sowie die Entschädigung von ehrenamtlichen Richterinnen, ehrenamtlichen Richtern, Zeuginnen, Zeugen und Dritten

⁹ Amennyiben nem lehetséges az anyanyelvét beszélő tolmács bevonása, azon egyszerű oknál fogva, hogy ilyen nyelvre nincs tolmács nyilvántartva a bíróságnál, vagy bevonása túl nagy ráfordítást jelentene (az eljárási cselekménytől nagy távolságra lakik), és egyéb nyilvántartások útján sem lehet fel – az elvárhatóság határain belül – ilyen „nyelvi közvetítő”.

¹⁰ Kihirdetve az 1993. évi XXXI. törvénnyel az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

tárgyaláshoz (eljáráshoz) való jogon (*Recht auf ein faires Verfahren*) alapul. Az Egyezmény 6. cikkének 3. bekezdése egyenként felsorolja a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított személy minimum (*legalább*) jogait, amelyek között szerepel a gyanúsítottnak ahhoz való joga, hogy „*ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet*“ [e] pont]. Habár valamennyi uniós tagállam részes fele az EJENY-nek, az eddigi tapasztalatok szerint ez önmagában nem minden esetben nyújt elegendő és megfelelő alapot arra, hogy e tekintetben kellő mértékben megbízzanak a másik tagállam büntető igazságszolgáltatási rendszerében. Ezért ezt a nemzetközi kötelezettségvállalást hivatott nyomatékosan rögzíteni az Európai Unió Alapjogi Chartájának (a továbbiakban: a Charta) 47. cikke is: a tisztességes eljáráshoz való jogként, valamint ehhez kapcsolódóan a Charta 48. cikkének (2) bekezdése garantálja a védelemhez való jog tiszteletben tartását. A tisztességes eljáráshoz való jogba pedig beletartozik egyrészt, hogy a terhelt értse a vele szemben megindított eljárást, másrészt, hogy megfelelően védekezni tudjon (védelemhez való jog). Ez utóbbi azonban önmagában nem érvényesülhet csak azáltal, hogy részére az eljárási feltételek fennállása esetén, védőt rendel ki az igazságszolgáltatási szerv, hiszen ha nem tud szót érteni egymással a védő és a védence, nem tudják közösen előkészíteni a védelmet.

Így ezen nemzetközi és európai uniós kötelezettségvállalások jegyében, valamint az azokban rögzített minimumstandardok továbbfejlesztése érdekében is, a tagállamok a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló Európai Parlament és a Tanács 2010/64/EU irányelve¹¹ (2010. október 20.) 9. cikke értelmében kötelezettséget vállaltak arra, hogy 2013. október 27-ig hatályba léptetik a szükséges törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket (azaz az irányelvben előírtakat a belső nemzeti jogok részévé teszik). Ennek megfelelően a tagállamok biztosítják, hogy az adott büntetőeljárás nyelvét nem beszélő, vagy nem értő gyanúsítottak vagy vádlottak késelem nélkül tolmácsolást vehessenek igénybe (tolmácsoláshoz való jog) a nyomozó és igazságügyi hatóságok előtt lefolytatott büntetőeljárások során, beleértve a rendőrségi kihallgatást, valamennyi bírósági tárgyalást és bármely szükséges közbenső meghallgatást is. Amennyiben a tisztességes eljárás védelme céljából az szükséges, a tolmácsoláshoz való jogba beletartozik, hogy a fentiekben felsorolt eseteken túl tolmács álljon rendelkezésre a gyanúsítottak vagy vádlottak és jogi képviselőjük közötti, az eljárás során lefolytatott bármely kihallgatással, meghallgatással, fellebbezési vagy más eljárási kérelmek benyújtásával közvetlen összefüggésben álló kommunikáció (*ún. Mandantengespräche*) céljára is. Ez az 'alapvető jog' nem csak a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő vagy azt nem értő, hanem a hallásában vagy beszédében akadályozott gyanúsítottokra vagy vádlottokra is kiterjed. Az eljárásban ezeket a személyeket jeltolmácsok (*Gebärdendolmetscher*) segítik.

Bár annak megállapítására, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak beszélnek-e és értik-e a büntetőeljárás nyelvét és szükségük van-e tolmács segítségére, az irányelv szerint a tagállamoknak kell megfelelő és arra alkalmas mechanizmusokat biztosítaniuk. A gyakorlatban ez a „mechanizmus” az eljárás nyomozati szakában a gyanúsítottal szemben feltett kérdésekben merül ki: „Érti a nyomozóhatóság munkatársát?”, illetve „Kívánja-e tolmács bevonását?”. A gyanúsított vagy vádlott, amennyiben nem él hosszú ideje a Német Szövetségi Köztársaságban vagy sok esetben akár ennek ellenére is, nem érti a hatósági (jogi) nyelvet, vagy a pillanatnyi idegállapotában nehéznek érzi az idegen nyelven való

¹¹ HLC 69., 2010.03.18., 1.

nyilatkozattételt, illetve tart a félreértésektől és azok későbbi esetlegesen vissza nem vonható következményeitől, a nagyobb „(jog)biztonság” érdekében tolmács igénybevételét fogja kérni. Ennek a kérésének a nyomozó hatóságok maradéktalanul eleget tesznek, annál is inkább, mert eljárásjogi panasszal élve, akár a teljes eljárást az elejétől meg kell ismételni, amennyiben a későbbiekben bizonyítható, hogy ezáltal sérült a gyanúsítottak azon joga, hogy a gyanúsítással kapcsolatban nyilatkozzék (*Recht auf rechtliches Gehör*). Ennek pedig a nyomozati hatóság előtt – hiányzó vagy hiányos nyelvtudással – tett vallomástételnek az eljárás további kimenetelére jelentős befolyása van. Továbbá ugyanezen okból sérülhet azon joga is, hogy a jogairól szóló kioktatásban részesüljön (*Recht auf Belehrung*) – melynek során szóban figyelmeztetik őt gyanúsított jogaira – mint például a nyilatkozattétel megtagadásának jogára (*Aussagverweigerungsrecht*). Azaz összességében, hogy az Alaptörvény (*Grundgesetz*) 103. cikk (1) bekezdésében¹² rögzített jogát, miszerint „*mindenkinek joga van meghallgatáshoz*” teljeskörűen gyakorolhassa.

Ennek megfelelően az irányelv is biztosítja a gyanúsítottak, illetve a vádlottak, hogy a tolmács szükségletességét megállapító határozatot megtámadhassa, ha pedig biztosítottak számára tolmácsot, de a tolmácsolás minősége nem volt *elégészes* a tisztességes eljáráshoz, akkor ezzel szemben panasszal élhessen. A gyakorlatban számos esetben nem értette meg egymást az eljárási szereplő és a tolmács, amely visszavezethető eltérő nyelvjárássokra (ez kifejezetten az ún. ritka nyelveknél¹³ előforduló probléma, amikor is az eljáró hatóság vagy bíróság nem tud maradéktalanul arra alkalmas tolmácsot találni és bevonni az eljárásba), de sokszor a tolmács kvalifikátlansága miatti minőségi problémára is. Az irányelv elégészesnek tartja a tolmácsolás minőségét különösen annak biztosításával, hogy a gyanúsítottak vagy a vádlottak megismerhessék az ellenük indított eljárást és képesek legyenek gyakorolni a védelemhez való jogukat. Az irányelv 5. cikke részletezi ezeket a – nem túl mérhetően meghatározott – minőségi követelmény elérése érdekében szükséges tagállami lépéseket: konkrét intézkedések – (1) bekezdés –, illetve a megfelelő képzéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait, valamint az ezekhez való hatékony hozzáférés előmozdítása, akár ezeknek a jogi képviselők és releváns hatóságok rendelkezésre bocsátásával. Ennek Németországban történő megvalósítási eszközeire a jelen cikk a későbbiekben tér ki részletesen.

A lényeges iratok fordításához való jog a büntetőeljárásban

Az irányelv nem csak az eljárás szóbeli, hanem „írásbeli részeiben” is biztosítani kívánja a büntetőeljárás nyelvét nem értő terheltek számára, hogy ésszerű időn belül megkapják mindazon iratok írásbeli fordítását, amelyek lényegesek a védelemhez való joguk gyakorlásának biztosításához, ezáltal a tisztességes eljárás garantálásához. A lényeges iratok

¹² (1) Vor Gericht hat jedermann Anspruch auf rechtliches Gehör.

¹³ A JVEG 2013. augusztus 1-jével hatályban lévő módosításában rögzítettek a BDÜ (Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e.V.), mint a Szövetségi Köztársaság legnagyobb taglétszámmal rendelkező szakmai szövetsége akként értelmezett, miszerint „ritka” nyelvek számítanak mindazon nyelvek, amely nyelvekre az Igazságügyi Minisztérium által kezelt adatbank valamennyi felesketett/államilag kirendelhető fordítóinak kevesebb mint egy 1%-ának megfelelő számú fordító/tolmács van regisztrálva. A magyar nyelvre ilyen felesketett tolmács összesen 232 van regisztrálva, amely az összes nyelvre regisztrált tolmácsok számának (23753) 0,975%-a. (2017. január 25-én letöltött adat). Ennek megfelelően a JVEG BDÜ általi értelmezésében a magyar nyelv ritka nyelvek minősül, de a bírósági gyakorlat ezzel ellentétesen, feltételezhetően mint európai és európai tagállami nyelvet nem sorolja a ritka nyelvek közé.

körét is igyekeznek az irányelv az alábbiakban konkretizálni: a szabadságelvonásról szóló határozatok (elfogatóparancs, európai elfogatóparancs), a vádirat, valamint bármely ítélet. Ez utóbbi a német gyakorlatban – nyilván többnyire a végső soron az állam terhén maradó eljárási költségek csökkentése érdekében (is) – nem tipikus, főként azért sem, mert a kisebb súlyú bűncselekmények esetén az esetek nagy számában még a szóbeli tárgyaláson (*Hauptverhandlung*) meghozza a bíróság a határozatát az ügyben, melynek kihirdetésével és az indokolásának szóbeli ismertetésével – amelyet a szóbeli tárgyalásra megidézett tolmács tolmácsol – az közöltnek tekintendő. Amennyiben pedig az arra jogosultak még az ítélet kihirdetésekor a helyszínen lemondanak a fellebbezési jogukról, úgy az adott határozat még a tárgyalóteremben (*Sitzungssaal*) jogerőre emelkedik, és ezekben az esetekben többnyire el is marad az ítélet lefordíttatása, megkímélve az igazságszolgáltatási kasszát (*Justizkasse*) a további felesleges fordítási költségektől¹⁴.

Egyebekben pedig az illetékes hatóságok határoznak arról, hogy az adott ügyben mely további irat minősül lényegesnek, illetve etekintetben a gyanúsított vagy a vádlott, illetve azok jogi képviselője indokolással ellátott kérelmet nyújthatnak be. Többnyire kirendelt vagy választott védővel rendelkező terhelt könnyebben tudja ezirányú kérelmét és igényét az eljárásban előterjeszteni, így a gyakorlatban az ő számára biztosítottabb az iratok anyanyelven történő kézbesítése.

Az irányelv szerint a tagállamok szabályozásának biztosítania kell a gyanúsított, illetve a vádlott számára azt a jogot, hogy megtámadhassák azt a határozatot, amely kimondja, hogy valamely irat nem tekintendő lényegesnek, azaz nincs szükségük azok vagy annak részeinek a vádlott vagy a gyanúsított által értett nyelvre történő fordítására. Abban az esetben pedig, ha a hatóság biztosította a vádlott, illetve a gyanúsított számára a fordítást, és annak minősége nem elégséges a tisztességes eljáráshoz való jog biztosításához, szintén indítványozhatja maga vagy védőjén keresztül az új fordítás elkészíttetését. A gyakorlatban ennek a kérelemnek igencsak megalapozottnak kell lennie, hogy annak helyt adjon az eljáró szerv. Az elégséges minőség, amely nehezen definiálható (az igazságszolgáltatás munkatársai számára főként ritkább nyelvek esetében még ennél is nehezebben kontrollálható külső nyelvi szakértő bevonása nélkül), mégis akkor biztosított, ha a gyanúsított vagy a vádlott ez alapján megismerheti az ellene indított ügyet és ezáltal képes a védelemhez való jogát gyakorolni. A gyakorlatban a nem elégséges minőségű fordítás, illetve tolmácsolás nem is annyira a felesketett fordítók/tolmácsok által végzett tolmácsolás, illetve az általuk elkészített fordítások esetében merül fel, bár sajnálatos módon ez sem kizárt. Az ilyen nem elégséges minőségű fordítást sokkal inkább a tettenért és így azonnal előállított gyanúsított kihallgatásakor jelentkező szükséghelyzet (pl. hétvégén, ünnepnapokon, éjszaka) generálja, amikor is egy arra nem feltétlen alkalmas, az idegen nyelvet ugyan beszélő, de tolmácsolás-képesítéssel és ezirányú gyakorlattal nem rendelkező laikus személyt kénytelen bevonni a nyomozóhatóság, amennyiben az általa rendelkezésre álló listán szereplő felesketett tolmács nem áll rendelkezésre. A nyomozóhatóságok éppen a fent említett szükséghelyzetből adódóan (is) olyan fordítókat is regisztrálnak adatbázisukban, akik nem feltétlen felelnek meg az előírt szakmai feltételeknek. Ilyenkor gyakran előfordul a félrefordítás, vagy a hiányos, minden szakmaiságot nélkülöző tolmácsolás/fordítás, amely ellen az eljárás alá vont személy első megszeppentségében a legkritikább esetben él panasszal. Legtöbbször az eljárás további szakaszában derül fény erre az eljárás kezdeti

¹⁴ A tolmácsok és a fordítók javadalmazásáról lásd a JVEG-t.

szakaszában elkövetett hiányosságra, amikor már esetlegesen az állam által kirendelt védő jár el az érdekeiben egy arra alkalmas államilag felesketett tolmáccsal az oldalán. Nem ritkán kerül sor az eljárás ezen szakaszában arra, hogy a kirendelt védő kéri a gyanúsított kihallgatás megismétlését immáron az ő közreműködésével és egy felesketett tolmács kíséretében, az eredeti kihallgatáskor bevont tolmács tolmácsolásának vagy fordításának (pl. a gyanúsított jogokra való kioktatás gyakran akként történik, hogy a tolmács a részére átadott kioktatási szöveget azonnal tolmácsolva ismerteti a gyanúsítottal a jogait és a kötelezettségeit – „szóbeli fordítás”) nem elégséges minősége miatt.

Ezen szabályok különösen érvényesek az európai elfogatóparancs végrehajtására irányuló eljárásokban, amelyekben a végrehajtó tagállam köteles biztosítani, hogy az eljárásban illetékes hatóságok az ilyen eljárás hatálya alá vont személy, aki nem érti az eljárás nyelvét, azaz azt a nyelvet, amelyen az európai elfogatóparancsot kiállították, megkapja az említett irat írásbeli fordítását. Az irányelv a fenti általános szabályok alól megengedi a kivétel-szabályozást, amely esetben azonban biztosítani kell legalább az írásbeli fordítás helyett a szóbeli fordítást, vagy annak szóbeli összefoglalását, feltéve, hogy ez nem sérti az érintett személynek a tisztességes eljáráshoz való jogát.

A fordításokhoz való jogról való lemondás, amelynek egyértelműnek és önkéntesnek kell lennie, csak abban az esetben fogadható el, amennyiben a gyanúsítottak vagy a vádlottak előzetes jogi tanácsot kapnak, vagy más módon teljeskörű ismeretet szereznek az ilyen jogról való lemondás következményeiről.

2.2. Polgári jogi eljárásban

Bár az irányelv kizárólag a büntetőeljárásban bevonandó tolmácsokra/fordítókra vonatkozó szabályok egységesítésére vonatkozik, ezért hacsak röviden is, de meg kell említenünk a tolmácsoknak/fordítóknak a polgári eljárásban betöltött – a büntetőjogi eljárásbelitől részben eltérő, részben azzal azonos – szerepét is. A [német] bírósági törvény szerint a bírósági (legyen az büntető vagy polgári) eljárás nyelve a német. Azaz a felek a rendelkezési jogunknak megfelelően, amennyiben az eljárásban olyan perbeli cselekmény (legyen az bizonyítási eljárás keretében lefolytatott valamely perbeli fél meghallgatása, a perben bizonyítékként előterjesztett idegen nyelvű irat vagy tanúkihallgatás – ez utóbbi az egyik legtipikusabb és leggyakoribb esete a tolmács polgári eljárásban való közreműködésének) lefolytatása válik szükségessé, amelyhez tolmács/fordító bevonása szükséges, úgy a bíróság a résztvevő felek (adott esetben a bizonyítási indítványt előterjesztő fél) kérelmére vonhat be az eljárásba tolmácsot/fordítót. Éppen a feleknek a polgári perben érvényesülő rendelkezési joguknak megfelelően azonban, a polgári bíróság ennek költségét rendszerint megelőlegezti a bizonyítási indítványt előterjesztő féllel. Így a polgári perben a tolmácsolás/fordítás költsége a legritkább esetben marad az igazságszolgáltatási kassza (azaz az állam) terhén. Előzetesen annak a félnek kell tehát megelőlegeznie a tolmácsolás/fordítás költségét, amely a tolmácsolást/fordítást igénylő bizonyítási indítványt előterjesztette, azaz akinek érdekében áll az eljárás során a tolmács/fordító „segítségével” előterjesztett bizonyítási eszköznek a felhasználása. A tolmácsnak/fordítónak a polgári eljárásban való közreműködésére, tevékenységének felelősségére ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a büntetőeljárásban, kiemelve, hogy itt éppen a felek rendelkezési joguknál fogva kívánatos a felek szemszögéből tekintve (is) a „semleges”, az elfogultság minden gyanújától mentes, leginkább kizárólag államilag kirendelhető és általánosan felesketett tolmácsok/fordítók bevonása (és a tolmácsnak/fordítónak nem a felek által történő kijelölése vagy ajánlása

révén történő bevonása). Ezzel elkerülendő az esetleges részrehajló tolmácsolás/fordítás általi „hamis bizonyítékok” felhasználását az eljárásban, illetve akárcsak a bizonyítást indítványozó fél által az ellenérdekű félben keltett ilyen látszatot. A tolmácsokra/fordítókra egyebekben a szakértőkre vonatkozó kizárási és megtagadási előírások megfelelően itt is alkalmazandóak.¹⁵ A kizáró, illetve a megtagadási okok fennállásának megállapításáról itt is az eljáró bíróság, illetve a bíró jogosult dönteni. Fontos megjegyezni, hogy a hamis vagy hibás (nem elégséges minőségű) tolmácsolással/fordítással szemben minden esetben – az államilag kirendelhető és általánosan felesketett tolmácsok tolmácsolásának/ fordítók fordításainak minőségével szemben is – megengedett a bizonyítás, illetve az ellenbizonyítás.

3. Az államilag kirendelhető és általánosan felesketett bírósági tolmácsválasztási feltételei, avagy a tolmácsolás *elégséges* minősége biztosításának egyik garanciája – német modell

Az irányelv értelmében a tagállamok konkrét intézkedéseket hoznak annak biztosítása érdekében, hogy a tolmácsolás és a fordítás megfeleljen az irányelvben (is) megkövetelt *elégséges* minőségi feltételnek. Ennek alapvetően a gyakorlatban két fontos feltétele van: *egyrészt* a bírósági/hatósági tolmácsolásra/fordításra alkalmas szakemberek képzése, illetve megfelelő szakmai követelmények felállítása, *másrészt* (amely feltétel nem vagy nem elegendő mértékben való érvényesülése akár az első feltétel maradéktalan érvényesülése mellett is csorbíthatja a rendszert, és ezáltal a gyanúsított vagy vádlott tisztességes eljáráshoz való jogát) a szabadfoglalkozású fordítók és tolmácsok nyilvántartásának, illetve nyilvántartásainak a létrehozása, és ezen nyilvántartások naprakész kezelése, aktualizálása, valamint azoknak a jogi képviselők és releváns hatóságok rendelkezésére bocsátása. Ilyen online-nyilvántartást¹⁶ működtet a Szövetségi Igazságügyi Minisztérium is, amelybe valóban csak a megfelelő szakmai alkalmasság igazolását követően lehet felvételt nyerni, és amely nyilvántartás külön jelölést tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a nyilvántartásba vett fordító/tolmács milyen nyelvre és mely tevékenységre (tolmácsolás vagy fordítás, vagy mindkettő) került felesketésre. Alapvetően a bírósági nyilvántartásba-vétel (utolsó) feltétele és ünnepélyes megpecsételése is az eskütétel (*öffentlich geleisteter Eid*), amelyet az adott fordító/tolmács a legtöbb tartományban a lakóhelye szerint illetékes Landgericht¹⁷ előtt tehet meg a megfelelő kvalifikáltsága biztosítása érdekében előírt szakmai feltételek bizonyítását követően.

A *bajorországi tolmácsvétörvény*¹⁸ alapján a bajor tartományban bírósági és hatósági célokra a tolmácsokat¹⁹ (szóbeli és írásbeli „nyelvi átültetésre”) és fordítókat (írásbeli „nyelvi

¹⁵ Gerichtsverfassungsgesetz [német] bírósági szervezetről és igazgatásról szóló törvény] 191. §-a

¹⁶ Dolmetscher- und Übersetzerdatenbank [http://www.justiz-dolmetscher.de/start.jsp] (2017.01.14.)

¹⁷ A jelenlegi magyar bírósági szervezeti rendszerben kb. a Törvényszéknek felel meg, de tartózkodnék az ilyenfajta akár félrevezető fordítástól. A gyakorlatban is azon az állásponton vagyok, hogy az intézményi elnevezések sokszor erőltetett, ezáltal gyakran megtévesztő fordítását inkább hanyagolni kell, ennél jóval célszerűbb megoldásnak tartom a fordító megjegyzését [...] -ben, amelyben utal az adott intézmény „quasi-, megfelelőjére.

¹⁸ Bayerisches Dolmetschergesetz (DolmG) (BayRS 300-12-1-J), zuletzt geändert durch § 1 Nr. 320 der Verordnung vom 22. Juli 2014 (GVBl S. 286)

¹⁹ = Dolmetscher – a hivatalos nyelvhasználat szerint gyűjtőfogalomként használatos és „önmagán”=tolmácson

átültetésre“) a Landgericht-ek elnökei nyilvánítják államilag kirendelhetővé és esketik fel általánosan. Csak az a tolmács nyilvánítható államilag kirendelhetővé és eskethető fel általánosan, akire nézve írásbeli kérelme alapján bizonyítottan fennállnak

- az alábbi személyes alkalmasság feltételei:
 - német állampolgár vagy azzal azonos jogállású,
 - nagykorú,
 - rendezett vagyoni körülmények között él,
 - „0”-s erkölcsi bizonyítvánnyal rendelkezik,
 - nincs vele szemben kiszabott olyan büntetés, amely a tolmácsi/fordítói alkalmatlansága miatt került kiszabásra.
- valamint az alábbi szakmai alkalmasság feltétele:
 - az adott nyelvből Bajorországban sikeres állami nyelvvizsgát, vagy azzal egyenértékűként elismert vizsgát tett. (Ez utóbbi alatt értendő az esetlegesen más tartományban abszolvált állami vizsga, melyet aztán egy honosítási eljárás során lehet elismertetni a bajor oktatásügyi minisztérium által.) A vizsga előfeltétele felsőfokú diploma, és minimum 3 év szakmai végzettséget adó tolmács/fordítói tanulmány, vagy 3 év nyelvi szakmai gyakorlat abból a nyelvből és azon a szakterületen, amely nyelvből és amely választott szakterületen a vizsgázó a nyelvvizsgát teljesíteni kívánja.

Még egy tartományi példát ki kell emelni, mégpedig az Észak-Rajna-Vesztfália (NRW) példáját: álláspontom szerint ebben a tartományban érvényesül a bírósági tolmácsként való felesketés legszigorúbb, és ezáltal legnagyobb jogbiztonságot garantáló feltételrendszere, melyet az észak-rajna-vesztfáliai igazságszolgáltatási törvény²⁰ szabályoz. Ez a bajor követelményekhez képest még egy további szakmai alkalmassági kritérium megvalósulását követeli meg: mégpedig a német *jogi nyelv* biztos ismeretét, amelynek meglétét egy arra alkalmas tanfolyam elvégzésével kell bizonyítani. Ezzel lehet garantálni ugyanis, hogy a kirendelt és felesketett tolmács/fordító kellő ismeretanyaggal rendelkezik a német jogrendszerről és annak speciális terminológiájáról, amely ismeretének hiányában aligha képzelhető el kompetens nyelvi közvetítés, a még ha oly jó (általános) nyelvtudás mellett sem.

4. A felesketett bírósági tolmácsok eltérő elnevezése az egyes tartományokban²¹

Ahogy az eskütétel fentiekben példálózó jelleggel ismertetett feltételei, azaz a bírósági tolmács előírt szakmai követelményei tartományonként (ahogy a föderális államban maga az oktatás, illetve az oktatásügy is) eltérőek, úgy a bíróság előtt felesketett fordítók/tolmácsok hivatalos elnevezése, illetve a felesketett fordítók által hiteles fordításaikon (*beglaubigte Übersetzung*) használatos hitelesítési szöveg is eltérő. Ahogyan az sem egységes az egyes tartományokban, hogy mely szerv előtt kell letenni az általános esküt. Az eskütételnek

kívül értendő alatta a fordító is.

²⁰ Justizgesetz Nordrhein-Westfalen – JustG NRW

²¹ Forrás: www.bdue-berlin.de/.../47-beeidigung-vereidigung-ermächtigung-ländervergleich.html [beeid_laenderuebersicht_beeidigung_stand 08-2009.pdf] (2017.01.14.)

elsősorban minőségi garanciális indokai vannak, másrészt akként gyorsítják azt eljárást, amelybe a tolmács bevonásra kerül, hogy a kirendelt tolmácsnak/fordítónak nem kell minden egyes „bevetésekor” újból és újból általános esküt tennie arra vonatkozóan, hogy ő hűen és a legjobb tudása szerint fogja átültetni egyik nyelvről a másikra az elhangzottakat vagy a leírtakat²², hanem elegendő a korábban letett általános esküjére hivatkoznia. Ez annál is inkább fontos, mert ennek hiányában nem tekinthető eljárásjogilag felesketettnak a tolmács, holott a bíróság a GVG 189. §-a szerint csak a hű és legjobb tudása szerinti tolmácsolásra vonatkozó eskü alatt tevékenykedő tolmácsot alkalmazhat az eljárásban²³.

Nr.	Tartomány	Elnevezés
1	Baden-Württemberg	allg. beeidigter Verhandlungsdolmetscher für die ... Sprache für die Gerichte des Landes Baden- Württemberg öffentl. bestellter und beeidigter Urkundenübersetzer der ... Sprache für Baden-Württemberg
2	Bayern	öff. bestellter und beeidigter Dolmetscher für die ... Sprache öff. bestellter und beeidigter Übersetzer für die ... Sprache
3	Berlin	allgemein beeidigter Dolmetscher / ermächtigter Übersetzer
4	Brandenburg	durch den Präsidenten des LG ... allgemein beeidigter Dolmetscher für / durch den Präsidenten des LG ... ermächtigter Übersetzer für .
5	Bremen	allgemein beeidigter Dolmetscher/ermächtigter Übersetzer der ... Sprache für die Gerichte und Notare der Freien Hansestadt Bremen
6	Hamburg	öffentlich bestellter und vereidigter Dolmetscher / Übersetzer
	Hessen	allgemein beeidigter Dolmetscher /allgemein ermächtigter Übersetzer, ergänzt um die Angabe der Sprache
7	Mecklenburg-Vorpommern	öffentlich bestellter und allgemein beeidigter Dolmetscher (Übersetzer) für ...
8	Niedersachsen	vom Landgericht Hannover für das Gebiet des Landes Niedersachsen allgemein beeidigter Dolmetscher / ermächtigter Übersetzer für die Sprache
9	Nordrhein-Westfalen	allgemein beeidigter Dolmetscher für durch den Präsidenten des OLG ... ermächtigter Übersetzer für ...
10	Rheinland-Pfalz	vom Präsidenten des OLG ... allgemein beeidigter Dolmetscher /ermächtigter Übersetzer der Sprache für gerichtliche und notarielle Angelegenheiten in Rheinland- Pfalz
11	Saarland	für die Gerichte des Saarlandes und die saarländischen Notare allgemein vereidigter Dolmetscher (Übersetzer)

²² 189. § (1) bek.

²³ (1) A tolmácsnak arra vonatkozóan kell esküt tennie, hogy (szöveg)hűen és lelkiismeretesen fog fordítani.

12	Sachsen	öffentlich bestellter und allgemein beeidigter Dolmetscher (Übersetzer) für die ... Sprache
13	Sachsen-Anhalt	öffentlich bestellter Übersetzer (Dolmetscher/ Übersetzer und Dolmetscher“ mit Angabe der Sprache
14	Schleswig-Holstein	für die Gerichte und Staatsanwaltschaften des Landes Schleswig-Holstein allgemein beeidigter Dolmetscher/Übersetzer für ...
15	Thüringen	für die Gerichte, Staatsanwaltschaften und Notare durch den Präsidenten des Landgerichts ... allgemein beeidigter Dolmetscher/ermächtigter Übersetzer für ...

5. A tolmács, illetve a fordító bíróság általi kirendelésének és megbízásának gyakorlata

A bírósági gyakorlatban a tolmácsot a bírósági eljárásba alapvetően a bírósági irodán dolgozó igazságügyi alkalmazottak (bírói elrendelésre²⁴) vonják be a bíróság által vezetett listából történő idézéssel, amely lista – sajnálatos módon – nem minden esetben (azaz nem minden bíróságon) esik egybe a fent említett felesketett tolmácsokat/fordítókat szövetségi szinten nyilvántartó listával. Olykor szokásjogi alapon rögzült listákat használnak, amelyen felesketett szakemberek mellett laikus nyelvtudók is szerepelnek, bár ez a gyakorlat szerencsére erősen visszaszorulóban van. Ennek egyik legfőbb oka az, hogy a büntetőeljárásban a védelem egyik kedvelt eszközévé vált a nyomozati eljárásba bevont tolmácsok szakmai hiányosságaira hivatkozó kifogás, hol megalapozott indokkal, hol anélkül. A kifogásnak sok esetben helyt adva a(z) (nyomozati) eljárást vagy annak egyes részeit meg kellett ismételni, – sokszor indokolatlanul – növelve ezzel az elintézési határidőt és a bűnügyi eljárási költségeket. Az utóbbi években pedig azt a gyakorlatot kezdték alkalmazni a bírósági irodák, hogy nem egy konkrét szakembert, hanem közvetlenül egy fordítóirodát bíznak meg az adott fordítási vagy tolmácsolási feladattal. Ennek során többnyire szabad keze van a fordító irodának a saját adatbázisában szereplő szabadúszók közül választásban: azaz a fordító iroda maga döntheti el (amennyiben ezzel ellentétes utasítást nem kap a bírósági megbízásban), hogy „laikus” fordítók/tolmácsok közül vagy a felesketett szakemberek közül választ „alvállalkozót”. Természetesen a fordító iroda nagy többségben a számára olcsóbb és ezáltal lukratívabb megoldást választja, azaz a kevésbé kvalifikált (nem felesketett) kollégák közül választ. Ezt a gyakorlatot minden joggal több kritika is éri: a bíróság (erre vonatkozó utasítás hiányában) nem tudhatja, hogy a fordítóiroda kivel végezteti el a fordítást, vagy kit bíz meg az adott tolmácsolási feladattal (azaz kit küld a bírósági tárgyalásra vagy az eljárási cselekményre). A fordítások minőségét a bírósági alkalmazottak nyilván kevésbé tudják ellenőrizni, és igencsak ritka az az eset, hogy a terhelt kifogásolja annak minőségét, még ha esetleg szembetűnően rossz fordítást is kap kézhez.²⁵ Ehhez képest a tolmácsolás minőségét az eljárásban résztvevők – kellő nyelvtudás hiányában is és némi ezirányú (kommunikációs) tapasztalattal – könnyebben

²⁴ auf richterliche Anordnung

²⁵ Nem mindegy ugyanis, hogy a Strafbefehl (tárgyalás mellőzésével meghozott végzés) vagy egy Haftbefehl (letartóztatási parancs) kerül kézbesítésre.

tudják mérni: amikor is például a terhelt folyamatosan nem a feltett kérdésre válaszol, láthatóan megértési probléma van a tolmács és az eljárási szereplő között, de már csak a német nyelvre tolmácsolt nyilatkozat nyelvi kifejezésének minőségéből is kiszűrhető az alkalmatlanság. Sok esetben még az eljárási cselekmény (kihallgatás, bizonyítási cselekmény vagy már a szóbeli tárgyalás) megkezdésekor az eljárási cselekményt végző hivatali személy megkérdezi a hivatali nyelvet nem beszélő eljárási résztvevőtől, hogy jól érti-e a jelenlévő tolmácsot? Megkísérelve ezzel még a cselekmény megkezdését megelőzően dönteni a tolmács alkalmasságáról.

E fenti (fordítóirodai) gyakorlatnak a bíróság számára az említett minőségi kockázat mellett azonban van egy el nem hanyagolható előnye is (és éppen ezen oknál fogva követik egyes bíróságok még mindig ezt az utat): nem szükséges egy-egy tolmács-kirendelés vagy fordítási megbízás kiadásakor akár több tucat telefonszámot felhívni a listából az adott nyelvpárra, megtalálva a feladatra, illetve az időpontra még szabad kapacitással bíró tolmácsot/fordítót. A bírósági alkalmazottnak elegendő egy fordítóiroda telefonszámát tárcsáznia, amely aztán helyette végzi el ezt a „kutatómunkát”, nem kevés időt megtakarítva ezzel a számára (főként igaz ez az egzotikus vagy ritka nyelvek tekintetében).

6. Záró gondolatok

A bírósági tolmácsok/fordítók alkalmazásának feltételeire vonatkozó német szabályozásról elmondható, hogy megfelel az uniós irányelvben támasztott követelményeknek, még akkor is, ha az eltérő tartományi szabályozások eltérő minőségi mércét állítanak is fel, hiszen ezen eltérő tartományi szabályok „legkisebb közös nevezője” is eléri a megkövetelt szakmai szintet.

Mindemellett átgondolandó lenne ezen a területen a szövetségi szinten való egységes szabályozás, mind az eltérő (megtévesztően összezavaró) szakmai elnevezések, mind az általános felesketés szabályainak egységesítése irányába. Annál is inkább indokolt lenne, mert az eltérő elnevezés és eltérő felesketési követelmények ellenére egyik hatóság és bíróság sem tesz különbséget az eltérő tartományban felesketett tolmács/fordító által történő tolmácsolás vagy fordítás bizonyító ereje között. Azaz a felesketéssel az adott fordító vagy tolmács az ország teljes területén jogosult a tevékenysége ilyen cím alatt történő folytatására, amely azonban főként csak az írásbeli (fordítói) feladatokra igaz, hiszen a gazdaságosság és célszerűség elveit szem előtt tartva, a bíróság igyekszik a hozzá földrajzilag legközelebbi tolmács idézésére, nem utolsó sorban annak útiköltség és ráfordított idő szerinti költségvonzata miatt.